

Cristoforo Tasca i Giovanni Battista Augusti Pitteri: nepoznate slike i njihovi naručitelji na sjevernom Jadranu

Tulić, Damir

Source / Izvornik: **Ars Adriatica, 2019, 89 - 106**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.15291/ars.2926>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:135521>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Damir Tulić

Odsjek za povijest umjetnosti
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 4
HR - 51000 Rijeka

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljen / Received: 14. 8. 2019.

Prihvaćen / Accepted: 7.11. 2019.

UDK / UDC: 75Tasca, C. 75Pitteri, G. B. A.

DOI: 10.15291/ars.2926

Cristoforo Tasca i Giovanni Battista Augusti Pitteri: nepoznate slike i njihovi naručitelji na sjevernom Jadranu*

Cristoforo Tasca and Giovanni
Battista Augusti Pitteri: Unknown
Paintings and Their Commissioners
in the Northern Adriatic

u sjećanje na mons. dr. Pavu Kera

SAŽETAK

Cristoforo Tasca (Bergamo, 1661. – Venecija, 1735.) u prva je dva desetljeća 18. stoljeća ostavio brojna djela u Rijeci, Krku te Karlobagu. Njegov se opus nadopunjuje potpisanom i datiranom palom iz 1725. godine na glavnom oltaru Zborne, danas župne crkve u Rijeci. U tekstu se objašnjavaju složene okolnosti gradnje glavnog mramornog oltara te uloga donatora, obitelji Orlando. Oni su kreirali ikonografiju oltara izravno povezanu s obiteljskim svetcima zaštitnicima. Na temelju oporuke Giovannija Michelea Androche iz 1728. prvi je put dokumentom potvrđena prisutnost slikara Cristofora Tasce u Rijeci. U njegov je opus uvrštena i slika *Navještenja*, koja potječe iz nekadašnjeg riječkog benediktinskog samostana Svetog Roka, a danas se nalazi u benediktinskom samostanu San Daniele u Abano Terme pokraj Padove. U drugom dijelu teksta donose se nova djela venecijanskog slikara Giovannija Battiste Augustija Pitterija (Venecija, između 1691. i 1695. – Zadar ?, nakon 1759.?) koji se u Zadar preselio oko 1730. te u Dalmaciji ostavio veliki opus. Njemu se pripisuje slika *Krštenja Kristova* iz župne crkve na Buranu, portret biskupa Jeronima Fonde u Umagu te oltarna pala Bogorodica s Djetetom i svetcem u Bakru. U tekstu se objavljuje i nepoznata potpisana slika *Bogorodica s Djetetom* i svetcima iz franjevačke crkve Svete Ane u Koprju, a koja se izvorno nalazila u Zadru.

Ključne riječi: slikarstvo 18. stoljeća, naručitelji, Cristoforo Tasca, Rijeka, Abano Terme, Giovanni Battista Augusti Pitteri, Venecija, Zadar, Kopar, Bakar, Umag

ABSTRACT

In the first two decades of the 18th century, Cristoforo Tasca (Bergamo, 1661 – Venice, 1735) produced numerous artworks for Rijeka, Krk, and Karlobag. His oeuvre has now been complemented by a signed and dated altarpiece from 1725 at the main altar of the Collegiate, today a parish church in Rijeka. The author elucidates the complex circumstances behind the construction of the main marble altar and the role of its donators, the Orlando family, who created the altar iconography as directly related to the family's patron saints. Based on the last will of Giovanni Michele Androcha from 1728, the presence of painter Cristoforo Tasca in Rijeka has been confirmed for the first time in a written document. A painting of the *Annunciation*, which originates from the former Benedictine monastery of St Rochus in Rijeka and is today preserved in the Benedictine monastery of San Daniele in Abano Terme near Padua, has been likewise attributed to Tasca. The second part of the article focuses on artworks that have been newly attributed to the Venetian painter Giovanni Battista Augusti Pitteri (Venice, between 1691 and 1695 – Zadar ?, after 1759 ?), who moved to Zadar around 1730 and left a major opus in Dalmatia. Before 1730, a large painting of the *Baptism of Christ* was made for the parish church of San Martino in Burano, attributable to Pitteri. Another artwork discussed in the article is the anonymous signed painting of the *Virgin with the Child and Saints* from the Franciscan Church of St Anne in Koper.

Keywords: 18th-century painting, commissioners, Cristoforo Tasca, Rijeka, Abano Terme, Giovanni Battista Augusti Pitteri, Venice, Zadar, Kopar, Bakar, Umag

Recentne studije o Cristoforu Tasci (Bergamo, 1661. – Venecija, 1735.) sabrale su dosadašnje znanje te ponudile nove interpretacije ovog majstora koji je odigrao važnu ulogu u slikarstvu Rijeke i okolice u prva dva desetljeća 18. stoljeća.¹ Prema Francescu Mariji Tassiju, slikarevu biografu, Tasca je u posljednja dva desetljeća 17. stoljeća djelovao u Veneciji i potom otišao u Beč. Tamo je naslikao veliko, danas zagubljeno, platno s portretom cara Leopolda I. Habsburga i njegove obitelji. Vrlo je vjerojatno da je slikar upravo preko bečkog dvora došao u kontakt s obrazovanim i poduzetnim Petrom Francetićem, gvardijanom franjevačkog samostana na Trsatu, osiguravši si time novo tržište i klijente.² Za ljetni refektorij samostana naslikao je 1704. i 1705. godine jedanaest slika povezanih s biblijskom tematikom, franjevačke svetce, Bogorodicu i grbove osnivača samostana Martina Frankopana te tadašnjeg pokrovitelja cara Leopolda I. U lipnju 1706. isplaćena mu je naknada za četiri velika platna, *Posljednju večeru*, *Umnažanje kruha*, *Kišu mane* i *Žrtvovanje Izaka*, što su postavljena u svetište krčke katedrale. Godine 1712. u slikarevoj su venecijanskoj radionici naručene za kapucinski samostan u Karlobagu oltarne pale i prikaz *Posljednje večere* za refektorij, a sve o trošku bečkog dvora. Tascino je najbolje djelo za riječke naručitelje nastalo 1714. kada je potpisao golemu lunetu s prikazom *Navještenja s prijenosom Nazaretske kućice na Trsat* postavljenu na trijumfalni luk franjevačke crkve. Važno je istaknuti da je tek nedavno prepoznato nekoliko majstorovih djela i u Veneciji. Tako je u svetištu katedrale San Pietro di Castello oko 1691. izveo impozantno platno s prikazom *Čudo bilokacije svetog Lorenza Giustinianija*.³ Njegove su i četiri velike stropne slike s prikazima evanđelista nastale u drugom desetljeću 18. stoljeća, a nalaze se u Scuola di San Pascale Baylon uz crkvu San Francesco della Vigna.⁴

Tascino prvo veliko djelo naslikano za trsatski franjevački samostan jest stropno platno *Klanjanje Bezgrešno začetoj*, signirano i datirano u 1704. te provideno grbom donatora riječke plemićke obitelji Androcha (de Androcha). Ista je obitelj, odnosno njezin član, barun Franz Ignaz zaslužan za narudžbu platna na trijumfalnom luku trsatske franjevačke crkve iz 1714. godine. Pod slikom, na platnu što prati konturu gotičkog trijumfalnog luka naslikani su grbovi te posvetni natpis u čast donatora. U lijevom kutu slike Tasca je izveo veliki portret baruna Androche, lica usmjerenog prema promatraču, dok desnicom pokazuje na scenu Navještenja.⁵ Iako je barunov lik bio posve dovršen iz nepoznatih ga je razloga sam slikar premazao. Može se pretpostaviti da je za franjevce monumentalni lik donatora ubačen u sveti evanđeoski prikaz bio svojevrsna profanacija samog čina Navještenja. Androcha se, stoga, trebao zadovoljiti komemorativnim natpisom pod slikom i obiteljskim grbovima. Gotovo stoljeće prije, kada je 1624. Pietro de Pomis (Lodi, 1569. – Graz, 1633.) naslikao palu za kapelu i oltar svete Ane u lijevom crkvenom brodu, cijela je obitelj donatora, riječkog kapetana Stefana della Rovere, portretirana u pratnji svojih svetaca zaštitnika.⁶ Doista, nakon obitelji della Rovere ni na jednoj oltarnoj pali u Rijeci donatori se neće pojaviti na tako direktan, gotovo „nametljiv” način.⁷

Promatrajući oltare po riječkim crkvama, može se zaključiti kako su krajem 17. stoljeća te tijekom 18. stoljeća lokalni donatori prihvatili neizravniji način isticanja vlastite uloge u njihovoj gradnji i opremanju. Sada se na oltare postavljaju skupocjeni mramorni kipovi svetaca imenjaka i osobnih zaštitnika donatora. Prvi je takav primjer gradnja glavnog oltara u trsatskoj crkvi 1692. godine. Tada su na njega postavljeni mramorni kipovi svetog Ivana evanđelista i svetog Franje Asiškog, djela venecijanskog majstora Giovannija Comina (Treviso, oko 1647. – Venecija, 1695.).⁸ Skulpture predstavljaju osobne zaštitnike tadašnjeg provincijala Franje te njegova brata, zagrebačkog sudca Ivana Uzolina, ujedno i donatora gradnje. Međutim, najkompleksniji primjer donatorove intervencije odnosi se na preuređenje svetišta Zborne crkve u Rijeci između 1716. i 1726., zaslugom plemićke obitelji Orlando

1.
Glavni oltar, župna crkva
Uznesenja Marijina (Zborna
crkva), Rijeka (foto: D. Tulić)

High altar, parish church of the
Assumption of the Virgin Mary
(Collegiate Church), Rijeka

2.
Cristoforo Tasca, *Sveti Franjo
Ksaverski i sveta Barbara*, župna
crkva Uznesenja Marijina (Zborna
crkva), Rijeka, 1725. (foto: D. Tulić)

Cristoforo Tasca, *St Francis Xavier
and St Barbara*, parish church of
the Assumption of the Virgin Mary
(Collegiate Church), Rijeka, 1725

(sl. 1). Složene okolnosti ovog pothvata i gradnja jednog od najmonumentalnijih mramornih oltara u Hrvatskoj donedavno je tek dijelom bila poznata.⁹ Simone Orlando, riječki plemić od 1703. godine, ponudio je gradskom Vijeću 1713. da će o vlastitom trošku proširiti i nadograditi svetište te podignuti novi mramorni oltar, a zauzvrat traži za sebe i obitelj povlašteno mjesto ukopa u svetištu te postavljanje komemorativne ploče o dobročinitelju.¹⁰ Sljedećih je godina prošireno svetište u kojem je ljubljanski altarisit Luka Mislej (Vipava, 1658. – Škofja Loka, 1727.) sagradio impresivni glavni oltar, a kipovima svetog Šimuna, Ane, Margarete, Antuna Padovanskog te sedam anđela opremio padovanski majstor Jacopo Contieri (Padova, 1676. – Udine, 1759.).¹¹ Uz Misleja i Contierija, za opremanje obiteljskog oltara, Orlandovi su angažirali i Cristofora Tascu. Naime, na prvom je katu oltara pala *Sveti Franjo Ksaverski i sveta Barbara* u donjem desnom kutu označena do sada nepoznatim natpisom: *Christ. Tasca P./ 1725.* (sl. 2).¹² Jednostavnu je kompoziciju Tascu podijelio u tri plana gdje je u prvom nespretno postavio malenog anđela leđima okrenutog prema promatraču. On u rukama drži misionarski štap klečećeg svetog Franje Ksaverskog koji pogled upire u nebo, dok su mu ruke prekrížene na grudima. U stražnjem je planu sveta Barbara s palmom u ruci, a na vrhu su tri malena kerubina. Podrobnija analiza slike znatno je otežana zbog neuspjele restauracije ko-

jom je izvorni slikani sloj gotovo sasvim preslikan, a što je najuočljivije u svetičinu licu nalik na bezličnu masku.¹³ Pokoji izvorni detalji, primjerice, zlatovezna stola oko vrata svetog Franje Ksaverskog, svetičini dlanovi te maleni kerubini, otkrivaju slikarev slobodniji potez i donekle sačuvan impasto. Riječka je slika nastala kada je Tasca imao 65 godina i ona potvrđuje za majstora tipični eklekticizam te ponavljanje nekih slikarevih ranijih rješenja. Jednostavnu kompoziciju slikar dijelom preuzima sa svoje *Bogorodice sa svetim Augustinom i Monikom* iz 1717. godine, danas u samostanskoj zbirci u Širokom Brijegu.¹⁴ Impostacija i gestikulacija svete Monike poslužila mu je kao model za riječku svetu Barbaru. Tascina rasvijetljena paleta, pod utjecajem Antonija Belluccija (Pieve di Soligo, 1654. – 1725.) i Gregorija Lazzarinija (Venecija, 1657. – Badia Polesine, 1730.) kojima se slikar redovito inspirirao, djelomično se još može vidjeti i na slici u Zbornoj crkvi.¹⁵

Nova su arhivska istraživanja ponudila odgovore u vezi s ulogom donatora i ikonografijom oltara koju su izravno diktirali upravo Orlandovi.¹⁶ Obitelj se u Rijeku, najvjerojatnije iz Venecije, doselila početkom 17. stoljeća, a Simone Orlando, inicijator obnove svetišta, bio je trgovac na veliko koji se postupno popeo u vrh riječkog te, od 1715. godine, kranjskog patricijata. Svojevrсна glorifikacija Orlandovih izvedena je upravo izborom svetaca kojima je ukrašen oltar, Contierijevim mramornim kipovima i Tascinom slikom. Nad vratima oltarnog ophoda s lijeva je postavljen kip svetog Šimuna apostola, zaštitnika donatora Simonea Orlanda, a nad desnim svetog Antuna Padovanskog, patrona Antonija Orlanda, nakon očeve smrti 1718. i nasljednika te glavne osobe zadužene za gradnju oltara. U lijevom interkolumniju lik je svete Ane, zaštitnice Ane Benzoni, druge Simoneove žene te Antonijeve majke, a u desnom kip svete Margarete, zaštitnice Margarite Tremanini, treće Simoneove supruge i majke Francesca Saveria Orlanda. Pala u donjoj zoni oltara prikazuje titulara crkve, *Marijino Uznesenje*, a 1850. potpisao ju je riječki slikar Giovanni Simonetti (Rijeka, 1817. – Venecija, 1880.) ponavljajući, po svemu sudeći izvornu, danas nestalu Tascinu sliku. Iznad nje, na gornjem katu oltara, Tasca je potpisao sliku s prikazom svetog Franje Ksaverskog, osobnog zaštitnika Francesca Saveria te svete Barbare koja pak utjelovljuje ženu Antonia Orlanda, Francescova polubrata. Barbara Orlando umrla je početkom veljače 1725., iste godine kada je i dovršen obiteljski oltar.

Slika Cristofora Tasse u Zbornoj crkvi govori u prilog pretpostavci da su se Orlandovi mogli inspirirati velikim narudžbama obitelji Androcha za franjevačku crkvu i samostan na Trsatu. Tasca je dvaput slikao golema platna za Androche, a u trsatskom su refektoriju njegove slike donirali odreda uglednici i plemići, primjerice senjsko-modruški biskup Benedikt Bedeković, senjski kanonik Ivan Krstitelj Čikolić i brat mu Andrija, župnik gorskotarskog Loža Ivan Svegh, pazinski prepozit Ivan Fattori te lindarski župnik i kanonik Vinko Šestan.¹⁷ Kad znamo da je 1718. gvardijan Petar Francetić Tascu nazvao „glasovitim venecijanskim slikarom”, a koji je izveo brojna djela za biskupe i plemiće na Trsatu, izbor Orlandovih čini se posve logičan. Veze između Tasse i Rijeke osnažene su činjenicom da je njegova pala za Orlandove iz 1725. godine, najkasnije poznato majstorovo djelo.

Jedan do sada nepoznati arhivski dokument izravno govori o slikarevoj povezanosti s riječkim naručiteljima. Pri predaji oporuke baruna Giovannija Michele Androche, 5. rujna 1728. u Rijeci, kao svjedok se spominje upravo Cristoforo Tasca (sl. 3).¹⁸ Barun je svoju oporuku dao u ruke gradskom vikaru Giuseppeu Brumattiju, čemu su prisustvovali Cristoforo Tasca i Giovanni Godefrido Titmon potpisujući se kao svjedoci. Taj se događaj odvio u vili baruna Androche u riječkom predjelu Zagrad, odnosno na mjestu gdje je danas zgrada Državnog arhiva.¹⁹ Giovanni Michele Androcha, otac Franza Ignaza naručitelja Tascinih slika, rođen je 1640. u Rijeci, a kuma na krštenju bila mu je Laura druga žena riječkog kapetana Stefana della Rovere.²⁰

Androchina je oporuka i prvo sigurno svjedočanstvo o Tascinu fizičkom boravku u Rijeci te dokaz da je slikar održavao veze s Androchama čak 24 godine nakon što su oni naručili njegovu prvu sliku 1704. za trsatski refektorij.²¹

Uz impresivni broj slika koje je Tasca ostavio u franjevačkom kompleksu na Trsatu, valja napomenuti kako je umjetnik, uz sliku u Zbornoj crkvi, stvarao i za druge redovničke zajednice u Rijeci. Za nekadašnji augustinski samostan Svetog Jeronima naslikao je sredinom prvog desetljeća 18. stoljeća veliko platno *Vizija svete Monike*, danas postavljeno na sjeverni zid sakristije.²² Istovremena je slika *Posljednje večere* izložena u Sakralnoj zbirci na galerijama katedrale Svetog Vida. Izvorno se nalazila u refektoriju nekadašnjeg riječkog isusovačkog kolegija gdje se spominje pri popisu inventara 1773. godine.²³ Valja napomenuti da je ova Tascina slika imala donatora jer je pri dnu platna po sredini ostao nezamijećen štít grba ovjenčan perjanicom u plavo-žutoj te crveno-bijeloj boji. Nažalost, grb je posve premazan, a od perjanice, zbog loše izvedenog retuša, tek se fragmentarno nazire izvorni slikani sloj pa je sada nemoguće pobliže utvrditi okolnosti nastanka ovog platna.

Uz već poznata djela za franjevce, augustince i isusovce, Tasca je slikao i za riječke benediktinke. Nepoznata je tako do sada ostala njegova slika *Navještenje*, danas u zbirci samostana benediktinki San Daniele u mjestu Abano Terme pokraj Padove (sl. 4). Početkom 17. stoljeća u Rijeci se javlja ideja o osnivanju ženskog benediktinskog samostana. U tu su svrhu riječki građani Franjo Brunetti i Franjo Knežić oporučno ostavili izdašne legat.²⁴ Pulski biskup Martin Badoer 7. lipnja 1645. dozvolio je osnivanje samostana, nakon čega su gradske vlasti krenule u izgradnju sklopa smještenog između crkve Svetog Roka i Zborne crkve te sjeveroistočnih gradskih zidina.²⁵ Pri vizitaciji 1658. generalni je vikar pulske biskupije Francesco Bartiroma napomenuo kako se gradnja samostana privodi kraju.²⁶ Godine 1660. papa Aleksandar VII. potvrđuje prava novoosnovanom samostanu u koji se 1663. nastanjuju prve benediktinke pristigle iz samostana u Trstu i Rabu. Nekoliko godina poslije, 1668. benediktinke od grada dobivaju i staru zavjetnu crkvu Svetog Roka koja se preuređuje i postaje redovnička.

U riječki su samostan ulazile djevojke iz bogatih patricijskih obitelji, primjerice Monaldi, Troyer, Zandonati i Zanchi donoseći i visoke „miraze” prilikom zaređenja. Tu je od 1777. djelovala škola za djevojke, a stipendirala ju je carica Marija Terezija

3.

Oporuka Giovannija Michelea Androche s autografom Cristofora Tasce, 1728., Državni arhiv u Rijeci, Rijeka (foto: D. Tulić)

Giovanni Michele Androcha's last will with an autograph of Cristoforo Tasca, 1728, State Archive in Rijeka

4.
Cristoforo Tasca, *Navještenje*,
zbirka samostana San Daniele,
Abano Terme, (foto: D. Tulić)

Cristoforo Tasca, *Annunciation*,
collection of the monastery of San
Daniele, Abano Terme

s 400 forinti godišnje. Iste je godine carica doznala i 4000 forinti za obnovu crkve i samostana.²⁷ S vremenom je stari samostan postao neadekvatan pa su redovnice sagradile veliki kompleks s crkvom i školom u riječkom predgrađu Podmurvice, gdje su se preselile 1914. godine. Nažalost, sljedeće je godine srušen stari samostan i crkva Svetog Roka. Benediktinke su na Podmurvicama ostale sve do početka 1949. kada su zbog zamršene političke situacije napustile Rijeku i preselile se u samostan San Daniele u Abano Terme kod Padove.²⁸ U tom su egzodusu sa sobom odnijele i veći dio pokretnog inventara s Podmurvica, među kojim su i umjetnine iz srušenog riječkog samostana. O bogatstvu starog kompleksa Svetog Roka detaljnije se može doznati iz inventara sastavljenog 10. listopada 1818. godine.²⁹ U njemu se uz oltare te liturgijske predmete spominje i znatan broj slika. Tako su se na koru crkve, odnosno oratoriju za redovnice, nalazile dvije slike s prikazom Bogorodice s Djetetom te još desetak drugih. Impresivna je bila i samostanska zbirka od čak 140 slika različitih dimenzija i vrijednosti. Jedna od njih je i *Navještenje* koja se može ovdje pripisati upravo Cristoforu Tasci. Iako slika nije u najboljem stanju sačuvanosti, može se povezati s dosad poznatim djelima iz majstorova opusa. Već je istaknuto kako je Tasca mnogo toga preuzeo u kompoziciji i tipologiji likova od Belluccija i posebice Lazzarinija, a što se može vidjeti, primjerice, na *Navještenju* izvedenom za kapucine u Karlobagu između 1712. i 1714. godine. Međutim, stilski gledano, Gabrijel iz Abano Terme prethodio je identično komponiranom arkandelu iz Karlobaga. Zatamnjenom gama boja, izražen *chiaroscuro* te jači plasticitet likova povezuje benediktinsko *Navještenje* s Tascinim ranijim djelima na Trsatu, poglavito s likovima na velikom stropnom platnu iz 1704. godine, stoga ga se može i datirati u navedeno razdoblje.

Giovanni Battista Augusti Pitteri

Giovanni Battista Augusti Pitteri (Venecija, između 1691. i 1695. – Zadar ?, nakon 1759.?) jedan je od rijetkih venecijanskih slikara djelatnih u Dalmaciji kojem je posvećena monografija.³⁰ To i ne iznenađuje s obzirom na to da se oko 1730. iz metropole preselio u Zadar te za različite naručitelje u Pokrajini naslikao pedesetak djela, čija kvaliteta vidno varira. Majstor se formirao u Veneciji gdje se prvi put spominje u bratovštini slikara 1720. upisan kao Giambattista Augusti, a u dokumentima između 1724. i 1728. naznačeno je da ima 33 godine, dvoje djece te da živi u *Calle del Sturion* nedaleko od Rialta.³¹ Najranije njegovo sačuvano djelo jest signirana pala *Svete Barbare* iz 1730. za istoimenu porušenu zadarsku crkvu, danas izložena u *Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti* (SICU). Godine 1733. izradio je crteže škrinje svetog Šimuna, a 1732. u katedralnoj župi Svete Stošije kršten mu je sin Giovanni Ignazio Marino te 1736. kći Maria Teresa.³² Za crkvu Svetog Frane 1735. i 1742. potpisuje dvije oltarne pale, a 1739. dva golema, nažalost izgubljena platna iz života proroka Elizeja smještena na začelnom zidu svetišta. Posljednji je Pitterijev spomen iz 1754. kada mu je isplaćena slika *Sveti Franjo Koptinski* za crkvu Svetog Frane na Rivi u Splitu, odnosno, indirektno 1759. prilikom smrti supruge.³³ Na temelju opusa zaključeno je kako je Pitteri stvarao pod utjecajem *chiarista*, odnosno „umjetnika koji su na Veroneseovoj baštini rasvijetlili kolorit i unijeli klasicističke elemente”, a na nekim njegovim djelima, uz brojne ostale, zamijećeni su i izravniji utjecaji slikara Angela Trevisanija (Venecija, 1667. – 1746.).³⁴ Pretpostavljeno je da je Pitteri morao ostaviti neka djela u samoj Veneciji prije odlaska za Dalmaciju, no o njima se do sada ništa nije znalo.

Doista, Pitteri jest slikao za venecijanske crkve prije dolaska u Zadar 1730. godine. O tome nas izvještava 1733. Antonio Maria Zanetti navodeći autore velikog ciklusa od 16 slika posvećenog životu servitskog redovnika svetog Filipa Benizzija, što se nekada nalazio u crkvi Santa Maria dei Servi na Cannaregiu.³⁵ Izveli su ga različiti majstori, a bio je smješten poput velikog friza iznad bočnih oltara monumentalne gotičke jednobrodne crkve. Uz važna imena, poput Giambattiste Piazzette, Nicole Bambinija, Giovannija Segale, Giuseppa Camerate ili Silvestra Maniaga, autori su mu bili i manje poznati ili gotovo nepoznati slikari, primjerice Giulio Parmigiano, Giacomo Ganassoni, Cesare Ferrari, Bartolomeo Ruberti, Giuseppe Valeriani te Giambattista Pitteri. On je izveo platno na desnoj strani broda zajedno sa skulpturama oslikanima tehnikom *chiaroscuro*. Nažalost, početkom 19. stoljeća u vrijeme Napoleona crkva je zatvorena, zatim i porušena, a inventar joj je raznesen te dijelom izgubljen, kao i Pitterijeva slika.³⁶ Međutim, uz slikara bi se moglo povezati jedno drugo djelo velikih dimenzija, odnosno slika *Krštenje Kristovo* iz župne crkve San Martino na Buranu (sl. 5).³⁷ Tu je sliku Zanetti naveo kao djelo slikara Angela Trevisanija (Venecija, 1667. – 1746.), dok ju je kasnija literatura uvrstila u opus njegova poznatijeg brata Francesca (Kopar, 1656. – Rim, 1746.).³⁸ Slika je postavljena na unutrašnji zid pročelja iznad kassorenesansne edikule krsnog zdenca iz 1586. godine. U lijevom kutu slike dva anđela pridržavaju oval s portertom pod kojim je natpis „FRANCESCO TREVISANI Q[UONDAM] GIOVANNI”, a koji je, čini se, prouzročio zbrku oko atribuiranja platna slikaru Angelu, odnosno Francescu Trevisaniju. Donator slike može se identificirati s Francescom Trevisanijem gaštaldom bratovštine svetog Albana zaštitnika Burana, na dužnosti od 1722. – 1723. godine, koji se brinuo za rasvjetu crkve te je o svojem trošku nabavio klupe smještene pod slikom.³⁹ Buransko je platno kvalitetan rad, međutim, ono ne doseže vrsnoću slika Angela te još manje Francesca Trevisanija kojemu se pripisuje. Kompozicija je slike razmrvljena, crtež tvrd, a perspektivna skraćena, primjerice lebdećih anđela na desnoj strani platna,

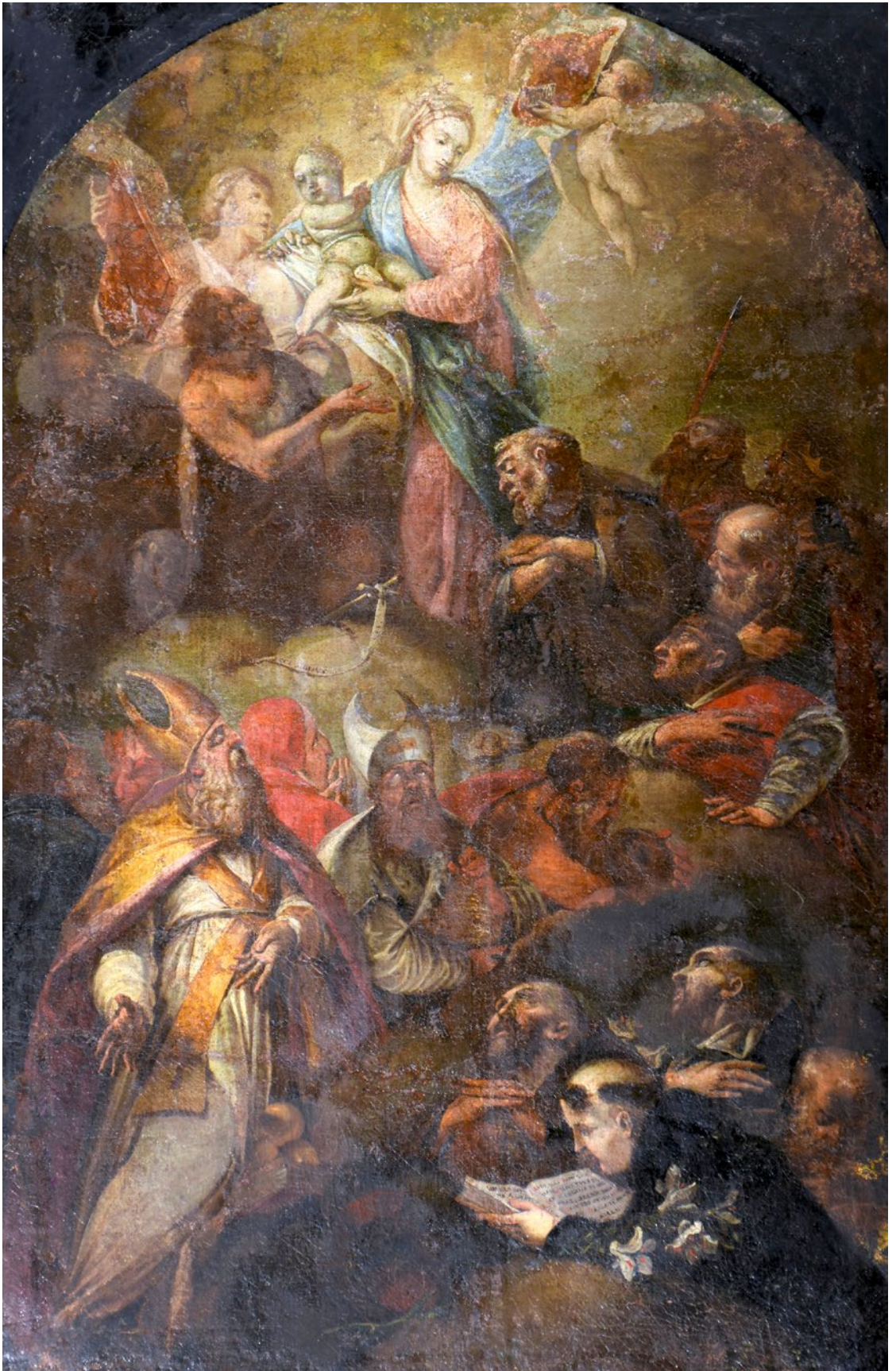

5.
Giovanni Battista Augusti Pitteri,
Krštenje Kristovo, San Martino,
Burano (foto: D. Tulić)

Giovanni Battista Augusti Pitteri,
The Baptism of Christ, San Martino,
Burano

nije pretjerano uvjerljiva. Kolorit je zatamnjen u prednjem planu s tamnim obrisima vegetacije, dok je u stražnjim izrazito svijetao i pastelan. Takav je kontrastni efekt prisutan na brojnim Pitterijevim slikama, a majstor je time postigao ljupkoinaivan te istovremeno rustičan ugođaj. Ako se buranska slika usporedi s nekoliko godina kasnijom slikom svete Barbare iz SICU-a, uviđa se niz tipoloških sličnosti ne samo u fizionomijama i skraćenjima likova nego i u gustom, znalački nanesenom impastu. Na objema slikama na inkarnatima dominira pastelnoružičasti ton nanesen na gotovo identičan način, dok su maleni *putti* i kerubini izvedeni znalačkom slobodom poteza. Može se usporediti i profil anđela koji pridržava portret na buranskoj slici s onim zadarskim da bi se uvidjela sličnost u potezu te *lumeggiaturama* kose. Slika *Krštenje Kristovo* za sada je jedino sačuvano platno koje se može povezati s Pitterijem prije dolaska u Dalmaciju, a gdje majstoru valja pripisati još neka nova djela.

U svetištu franjevačke crkve Svete Ane u Koprju, na sjevernom je zidu postavljena pala manjih dimenzija s prikazom Bogorodice s Djetetom i brojnih svetaca (sl. 6). U tipičnoj kasnobaroknoj cik-cak kompoziciji među oblacima su dopojasno prikazani sveti Antun Padovanski, sveti Franjo, sveti Dominik te neidentificirani stariji svetac. Slikom dominira klečeći lik svetog Nikole u biskupskom ornatu, a do njega su sveti Šimun Prorok i sveti Jeronim, dok su u stražnjem planu leđima okrenuti promatraču, a licem uprtim u Djevicu, sveti Antun Opat i sveti Grgur. Slijede potom sveti Stjepan, sveti Petar i Pavao, sveti Osvald te vjerojatno sveti Ivan Kapistran. Tu je i sveti Josip te sveta Elizabeta ili sveta Ana, dok sveti Ivan Krstitelj kleči pred Bogorodicom koja mu pruža Dijete. Slika je u lošem stanju sačuvanosti, a potamnijeli lak te djelomične naknadne preslike otežavaju njezino podrobnije čitanje. U literaturi je poznata od 1910. godine, kada je atribuirana slikaru Bernardu Castellu (Genova,

6.
Giovanni Battista
Augusti Pitteri,
*Bogorodica
s Djetom
i svetcima*,
franjevačka crkva
Svete Ane, Koper
(foto: D. Tulić)

Giovanni Battista
Augusti Pitteri,
*Virgin Mary with the
Child and Saints*,
Franciscan Church
of St Anne, Koper

7.
Giovanni Battista Augusti Pitteri,
*Bezgrešno začéće sa Svetim
Trojstvom i svetcima*, crkva Svetog
Frane, Zadar (foto: D. Tulić)

Giovanni Battista Augusti Pitteri, *The
Immaculate Conception with the Holy
Trinity and Saints*, St Francis church
in Zadar

1557. – 1629.) uz napomenu da je u samostansku zbirku stigla krajem 19. stoljeća kao poklon nepoznate osobe.⁴⁰ Poslije je slika široko datirana u 18. stoljeće⁴¹, odnosno u njegovu drugu polovicu te ocijenjena kao rad lokalnog majstora.⁴²

Do sada, začudo, nije uočeno da je koparska pala potpisana te da se ispod slojeva potamnijela laka krije heraldička oznaka njezina naručitelja. U rastvorenoj knjizi u rukama svetog Antuna Padovanskog na lijevoj je stranici ispisano „IOANES BAPT[IS]/ TA AVGVSTI [...]”. Na sličan se način majstor potpisao u otvorenoj knjizi koju drži sveta Elizabeta Ugarska na velikoj oltarnoj pali *Bezgrešno začéće sa Svetim Trojstvom i franjevačkim svetcima* iz 1735. u franjevačkoj crkvi u Zadru.⁴³ Ta je slika, s galerijom svetačkih likova, mogla dijelom i kompozicijski poslužiti Pitteriju za koparsku sliku (sl. 7). Svijetla pastelna paleta, sada ugašena potamnijelim lakom te pomalo stereotipizirane fizionomije uobičajene su u majstorovu opusu.

Na oblaku gdje kleči sveti Nikola, uz knjigu s trima zlatnim kuglama nalazi se i grb. Naslikan je u raskošnoj kartuši, ovjenčanoj crvenom providurskom kapom, a sastoji se od crvenog i plavog polja horizontalno razdijeljenog trakom na kojoj se naziru tri ljiljana, odnosno zvjezdice te se može identificirati s grbom obitelji Querini. Riječ je o staroj i uglednoj patricijskoj obitelji, odnosno grani one Querini Stampalia, koja ima palaču na Trgu Santa Maria Formosa u Veneciji.⁴⁴ S obzirom na to da je nad grbom Querini providurova kapa te da je sliku izradio Pitteri, jasno je da je naručitelj ovog djela Girolamo Querini, generalni providur Dalmacije i Albanije u razdoblju od 1741. do 1744. godine. On je u domaćoj literaturi poznat upravo kao naručitelj umjetnina za zadarske crkve. Tako je 1742. za crkvu Svetog Frane naručio veliku oltarnu palu s prikazom *Svetog Jeronima i svetog Didaka*, a izveo ju je upravo Giovanni Battista Augusti Pitteri.⁴⁵ Isti je visoki predstavnik mletačke vlasti donirao i glavni mramorni oltar u zadarskoj crkvi Gospe Maslinske providen grbom, natpisom te insignijama providura.⁴⁶ Njegov veliki službeni portret u rezbarenom okviru ukrašenom vojničkim trofejima nalazi se u obiteljskoj palači Querini Stampalia u Veneciji (sl. 8).⁴⁷ Pripisan je slikaru Fortunatu Pasquettiju (? , vijesti u Veneciji od 1740. – Portogruaro, 1775.) te se datira u 1754. kada je Girolamo obnašao dužnost *Provveditore Generale da Mar*.⁴⁸ Girolamo (Venecija, 1705. – Padova, 1770.) bio je sin Zuannea Carla, imao je petoricu braće i tri sestre, a zarana je obavljao brojne visoke dužnosti od zapovjednika broda, člana Vijeća desetorice, podestata i kapetana u Padovi i Bresciji, do one najviše 1754. kada postaje glavni zapovjednik mletačke flote.⁴⁹ O Querinijevu boravku u Zadru doznajemo iz prve ruke od mladog Carla Gozzija, venecijanskog mladića i plemića u providurovoj službi te poslije pisca i komediografa. On opisuje providurov ukrcaj na generalsku galiju na Malamoccu uz zvukove glazbala i počasne topovske salve prije isplovljavanja za Zadar.⁵⁰ Zapaža kako je vitez Querini, kojeg je desetak puta posjetio u njegovoj venecijanskoj palači i koji ga je primio uvijek u šaljivu tonu i s prisnom ljubaznošću koja odlikuje većinu venecijanskih plemića, stigao na brod u svečanoj odjeći noseći cipele i kapu crvene boje, te je djelovao suzdržan, a lijepo mu je lice bilo ispunjeno ponosom.

Kako znamo da je slika *Bogorodica s Djetetom i svetcima* u posjed koparskog samostana stigla u 19. stoljeću, postavlja se pitanje za koju je zadarsku crkvu mogla biti izvorno naslikana. S obzirom na to da platnom dominira lik svetog Nikole vjerojatno je pripadala oltaru ili crkvi tog titulara. Prema dobro upućenom Carlu Federicu Bianchiju, malena crkva Svetog Nikole sagrađena je 1612. na rivi pred vratima svetog Roka, a bila je namijenjena mornarima jer su na tom mjestu pristajale venecijanske galije.⁵¹ Obnovljena je i proširena 1709. kada joj je sagrađen zvonik i oltar sa slikom. Na njoj su bili naslikani razni sveti i Bogorodica, a potpisao ju je upravo Giovanni Battista Augusti. Isti autor navodi da je crkvu 1742. obnovio generalni providur Girolamo Querini te da je porušena 1777. pri novom uređenju luke. Uz nešto preuranjenu godinu, Bianchijevi su podatci točni jer je razvidno da

8.
Fortunato Pasquetti (?), *Portrait of Girolamo Querini*, Palazzo Querini Stampalia, Venecija (izvor: ETTORE MERKEL /bilj. 47/, 150)

Fortunato Pasquetti (?), *Portrait of Girolamo Querini*, Palazzo Querini Stampalia, Venice

je upravo providur Querini i naručio palu kod Pitterija pri obnovi crkve iz 1742. godine. Providurov „pečat” vidljiv je i na dvama svetcima postavljenima tik uz svetog Nikolu. To je omiljeni zadarski suzaštitnik *sveti Šime*, čija je crkva preko puta providurove palače smatrana „palatinskom crkvom” mletačke vlasti u Dalmaciji te do njega sveti Jeronim imenjaka i patron naručitelja Querinija. Konačno, u knjizi koju drži sveti Antun Padovanski, uz Pitterijev potpis na lijevoj, na desnoj se stranici može pročitati tekst: „AVDI NOS DOMINA/ NAM FILIVS TVVS NI/ HIL NEGANS TE HON/ ORAT. SALVA NOS/ IESV PRO QVIBUS VIR/ GO MATER TE ORAT./ AMEN.” Riječ je o zazivu za pomoć Isusa i Marije – „Zvijezde mora”, odnosno o četirima završnim stihovima iz himne posvećene Bogorodici u vrijeme kuge, a može se naći u franjevačkom kantualu.⁵² Kuga je u Dalmaciji bila učestala u 17. i 18. stoljeću, a strah od te strašne bolesti, koja se širila trgovinom i brodovima sveprisutan. Ne iznenađuje, stoga, što se takav tekst našao na slici malene crkvice u gradskoj luci. Vjerojatno ga je sugerirao neki franjevački teolog iz obližnjeg zadarskog samostana Svetog Frane, kojemu je istovremeno, 1742. godine, Querini poklonio Pitterijevu sliku svetog Jeronima i Didaka. O kugi u Pokrajini doznajemo ponovno iz Gozzijeva zapisa. On napominje kako je pratio Querinija po čitavoj Dalmaciji te da je u vrijeme kuge, tri do četiri puta dnevno dimljenjem raskuživao brojna pisma i izvješća upućena providuru iz zaraženih sela.⁵³ Uz palu u crkvi Svetog Frane te oltar u crkvi Gospe Maslinske, malena slika iz nekadašnje crkvice Svetog Nikole treća je do sada poznata umjetnina koju je za crkve nekadašnjeg glavnog grada Dalmacije naručio providur Girolamo Querini, osiguravši si na taj način važno mjesto u baroknoj umjetnosti Pokrajine.

9.
Giovanni Battista Augusti Pitteri,
Trogirski biskup Jeronim Fonda,
Muzej grada Umaga, Umag (foto:
N. Jurjak, Muzej grada Umaga)

Giovanni Battista Augusti Pitteri,
Jeronim Fonda, Bishop of Trogir,
Umag Municipal Museum, Umag

10.
Grb biskupa Fonde i
komemorativni natpis iz 1746.
na kapelici Sv. Jeronima u Valici
(izvor: Konzervatorski odjel u
Rijeci, foto: I. Malinarić 1972.)

Coat of arms of Bishop Fonda and
a commemorative inscription from
1746 in the chapel of St Jerome in
Valica

Nije poznato je li Pitteri u Dalmaciji slikao portrete suvremenika, iako se ta pretpostavka čini posve opravdanom. Svojevremeno njemu su pripisana četiri prelatska portreta, odnosno onaj zadarskog nadbiskupa Vicka Zmajevića iz SICU-a, kotorskog biskupa Vicka Draga iz privatne zbirke u Splitu, potom ninskog i trogirskog biskupa Jeronima Fonde u Koprnu, danas u sakralnoj zbirci u Piranu te izgubljeni portret zadarskog nadbiskupa Matije Karamana.⁵⁴ Ipak, čini se da navedena djela ne pokazuju dovoljno bliskosti s poznatim majstorovim opusom.⁵⁵ No, jedan drugi portret spomenutog biskupa Fonde može se prepoznati kao Pitterijev (sl. 9). Riječ je o slici iz Muzeja grada Umaga, trenutačno na pohrani u gradskoj vijećnici, a potječe iz kapelice Svetog Jeronima u Valici u župi Savudrija.⁵⁶ Kapelicu posvećenu svojem

imenjaku i zaštitniku na obiteljskom je imanju, tada pod Koparskom biskupijom, dao sagraditi trogirski biskup Jeronim Fonda 1746. godine. Taj je pothvat prelat uvijekovječio svojim grbom te posvetnim natpisom na pročelju (sl. 10).⁵⁷ Jeronim Fonda (Piran, 1686. – Trogir, 1754.) školovao se u Padovi, a 1709. zaređen je za svećenika Koparske biskupije. Postao je arhiđakon pulskog kaptola, a 1733. imenovan je ninskim biskupom sve do 1738. godine, kada je premješten na čelo Trogirske

11.
Giovanni Battista Augusti Pitteri,
Bogorodica s Djetetom i svecem,
Majka Božja od Porta, Bakar (foto:
D. Tulić)

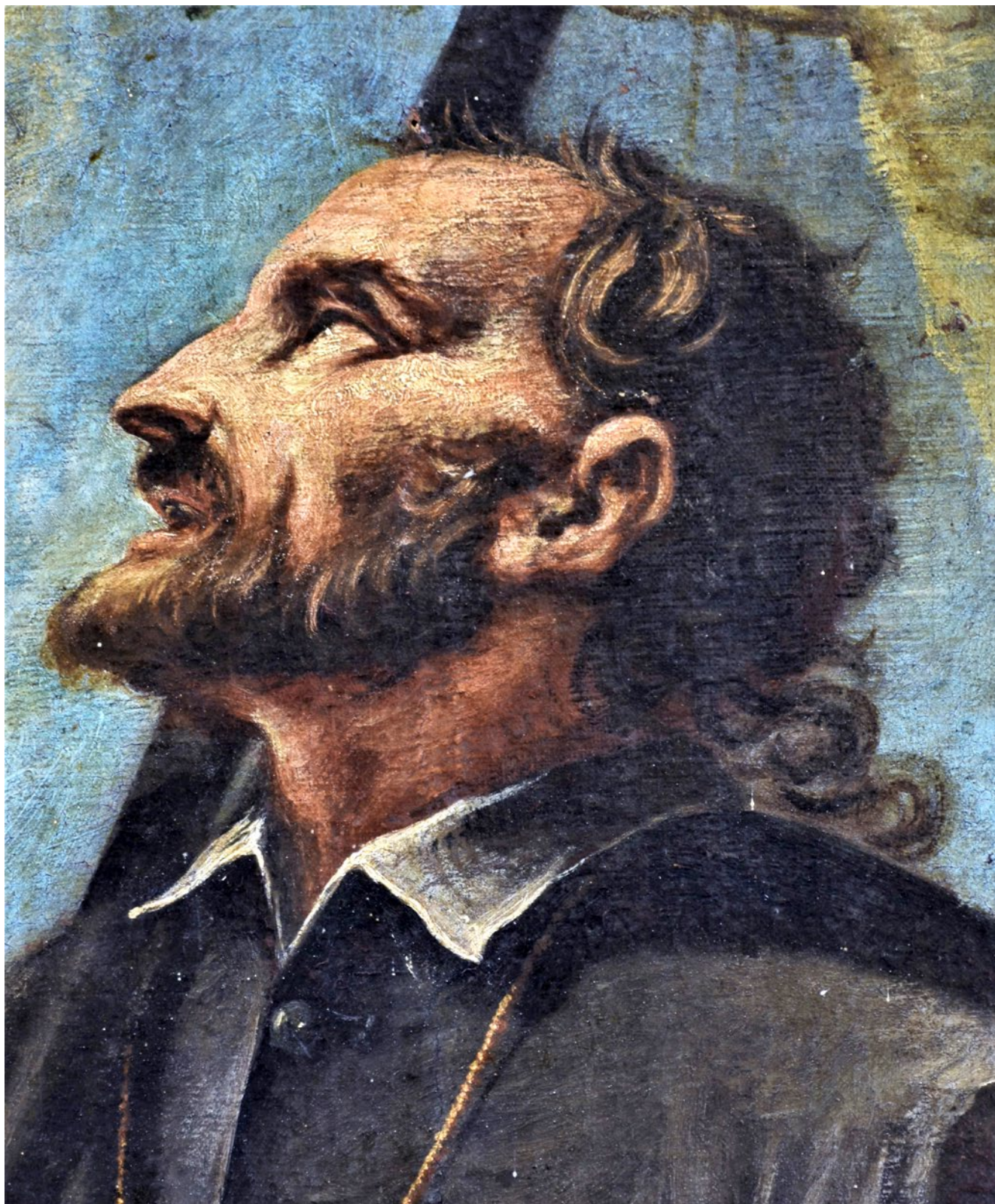
Giovanni Battista Augusti Pitteri,
Virgin Mary with the Child and a Saint,
Our Lady of Porto, Bakar

biskupije.⁵⁸ Fonda je kao ninski biskup Pitterija lako mogao upoznati u obližnjem Zadru ili preciznije 1735. kada je majstor slikao palu glavnog oltara za ninsku katedralu. Portret ne odaje lik starca, dapače, biskup uz pokoju sijedu vlas još ima crnu kosu koja mu pada niz vrat. Fondin je portret mogao nastati oko 1735. kada je prelat imao četrdeset i devet godina, ali ne treba isključiti ni mogućnost da ga je Pitteri izveo 1746. godine, kako bi bio postavljen u daleku istarsku kapelicu. Tvrda modelacija koščata Fondina lica tonski oblikovana u ružičastosivom i žućkastom inkarnatom te jak nos i bezizražajan pogled, mogu se usporediti s nizom sličnih fizionomija na platnu *Bezgrešne s franjevačkim svetcima* iz 1735. u zadarskom Svetom Frani. Fondina ruka s lazurno oslikanim venama bliska je onoj svetog Anselma na istovremenoj ninskoj pali. Možda najsugestivniji detalj istarskog portreta jest znalački oblikovan zlatni biskupov pektoral na kojem je slobodnim potezom vješto izveden Kristov korpus.

Trogirski je biskup Jeronim Fonda za svoju istarsku kapelicu naručio i vrlo kvalitetan drveni kip svetog Jeronima⁵⁹, istovremeno poklonivši i vlastiti portret kako bi ga se pamtilo u kraju iz kojeg je potekao.

I dok su slike u Koprui i Umagu nastale u Dalmaciji, teže je međutim utvrditi na koji se način još jedno Pitterijevo neprepoznato djelo našlo u Hrvatskom primorju. Riječ je o oltarnoj pali s prikazom Bogorodice s Djetetom i svetim redovnikom u crkvi Majke Božje od Porta u Bakru (sl. 11). Pala se nalazi na drvenom oltaru, prvom s desna do bočnih vrata, a posvećen je svetom Franji Paulskom.⁶⁰ Na temelju arhivskih vrela, a koje nije bilo moguće provjeriti, bakarski kroničar Matija Mažić kratko napominje kako je oltar svetog Franje Paulskog do malih vrata, godine 1742., podigla lokalna plemićka obitelj Marocchini.⁶¹ Međutim nije jasno odnosi li se to na ovaj oltar jer se odjeća svetca prikazanog u crnoj reverendi s pojasom te misionarskim štapom i krunicom u rukama teško može povezati sa svetim Franjom Paulskim, isposnikom i osnivačem franjevačkog reda minorita.⁶²

Bakarska je slika u nizu detalja usporediva s Pitterijevim djelima. Tamni obrisi biljaka, panja i stijena u prvom planu u strogom su kontrastu s rasvijetljenom pozadinom gdje dominiraju plavo nebo te pastelni horizonti s brdima i građevinama. Takvi se elementi mogu vidjeti na majstorovim platnima, poput zadarske *Svete Barbare*, slike *Svetog Nikole, Luke i Jeronima* iz ninske katedrale te pale s prikazom *Bogorodice i svetog Ivana Evanđelista* u SICU-u. Posebno valja upozoriti na signiranu majstorovu palu iz crkve Svetog Roka na Murteru, gdje su u donjoj zoni prikazani sveti Sebastijan i Ivan Krstitelj, a u gornjoj poklekli sveti Rok pred Bogorodicom s Djetetom.⁶³ Gornji dio kompozicije murterske slike jednostavnija je varijanta bakarske pale. Tipološki gledano, lica murterskog svetog Roka i Bogorodice identična su onima u Bakru, s vidnom razlikom u kvaliteti u korist slike u Hrvatskom primorju. Monumentalni bakarski likovi bliski su Pitterijevim djelima iz četvrtog desetljeća, primjerice Marijin profil usporediv je s onim svete Marcele na pali s glavnog oltara u Ninu. Najkvalitetniji dio bakarske pale vješto je slikana fizionomija svetca, oštre profilne konture te inkarnata izvedenog slobodnim i sigurnim potezima kista (sl. 12). Ovo lice slikarskom lakoćom nadvisuje slično na platnu s prikazom svetog Ivana Krstitelja izloženom u zadarskom SICU-u. Iako nisu podrobnije poznate okolnosti nabave ove slike za Bakar, treba istaknuti kako je ona važno djelo unutar skromnijih interijera crkava u Hrvatskom primorju. Tek nakon nužne restauracije moći će se preciznije odrediti ikonografija slike, ali i uvidjeti njezina stvarna kvaliteta.

12.

Giovanni Battista Augusti Pitteri, *Bogorodica s Djetetom i svecem*, Majka Božja od Porta, Bakar, detalj (foto: D. Tulić)

Giovanni Battista Augusti Pitteri, *Virgin Mary with the Child and a Saint*, Our Lady of Porto, Bakar, detail

BILJEŠKE

- * Ovaj su rad sufinancirali Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2016-06-1265 ET TIBI DABO: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine i Sveučilište u Rijeci u sklopu projekta „Barokna Rijeka” (uniri-18-85-1219).
- ¹ VIŠNJA BRALIĆ, Slikar Cristoforo Tasca između središta i periferije, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 38, (2014.), 117–132; NINA KUDIŠ, I teleri del presbiterio di San Pietro di Castello, *La chiesa di San Pietro di Castello e la nascita del patriarcato di Venezia* (ur. Gianmario Guidarelli, Michel Hochmann, Fabio Tonizzi), Venezia, 2018., 251–271., s prethodnom bibliografijom. U tekstu Nine Kudiš objavljena je i bilješka o Tascinoj smrti 9. srpnja 1735. u venecijanskoj župi Sant’Angelo gdje se napominje da slikar ima 74 godine. Time je utvrđena 1661. kao točna godina rođenja, a 1735. kao godina smrti umjesto dotadašnjih 1667. i 1737. godine.
- ² VIŠNJA BRALIĆ (bilj. 1), 120.
- ³ VIŠNJA BRALIĆ (bilj. 1), 119–120; NINA KUDIŠ (bilj. 1) 262–267.
- ⁴ NINA KUDIŠ (bilj. 1), 268–270.
- ⁵ VIŠNJA BRALIĆ (bilj. 1), 121–122.
- ⁶ MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, *Barokno slikarstvo u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 2004., 21–26., s prethodnom bibliografijom.
- ⁷ Na oltaru svetog Petra u Zornoj crkvi u Rijeci pala je s prikazom Predaja ključeva svetom Petru, autora Ivana Franje Gladića gdje je u dnu slike prikazan maleni lik donatora oltara, župnika Jerolima Stemberga. No, njegov jednostavni prikaz više podsjeća na minijature likove donatora na srednjovjekovnim poliptisima nego na slikarska djela nastala sredinom 17. stoljeća. O Gladiću vidjeti: RADMILA MATEJČIĆ, Barok u Istri i Hrvatskom primorju, u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 524–525; UROŠ LUBEJ, Janez František Gladić (Reka 1635. – 1663.), u: *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem*, (ur. Barbara Murovec, Matej Klemenčič, Mateja Breščak), Ljubljana, 2005., 209–210.
- ⁸ DAMIR TULIĆ, Kipovi Giovannija Comina na glavnom oltaru franjevačke crkve na Trsatu, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 40, (2016.), 35–49.
- ⁹ GIOVANNI KOBLER, *Memorie per la storia della liburnica citta di Fiume*, vol. I, II, Fiume, 1896., 130, 174;
- ¹⁰ GIUSEPPE VIEZZOLI, Contributi alla storia di Fiume nel Settecento, Fiume. *Rivista semestrale della Societa di Studi Fiumani in Fiume*, XI-XII, (1933. – 1934.), 121–122.
- ¹¹ RADMILA MATEJČIĆ, *Sakralni spomenici barokne dobi u Rijeci*, magistrski rad, Zagreb, 1970., 315–317; ista, Jacopo Contiero. Barokni padovanski kipar u Rijeci i Mošćenicama, *Domesti*, 8, (1977.), 102–110; ista (bilj. 7) 500–502; BLAŽ RESMAN, *Barok v kamnu*, Ljubljana, 1995., 64; MATEJ KLEMENČIĆ, Scultura barocca in Istria tra Venezia, Gorizia, Lubiana e Fiume, *Saggi e Memorie di storia dell’arte*, 30, (2006.), 269–272; DAMIR TULIĆ, Prilozi za Jacopa Contierija i Giuseppea Bernardija, *Acta artis historiae Slovenica*, 13, (2008.), 83–84; DANKO ŠOUREK, *Altarišćke radionice na granici: Barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, Zagreb, 2015., 134–135, 203.
- ¹² Dimenzije platna iznose 170 x 110 cm. Tascina signatura otkrivena je 2017. pri istraživanju u sklopu projekta „Mramor, pimenti, zlato i svila – luksuzne umjetnine barokne Rijeke”. Na sliku se kratko osvrnula Nina Kudiš u članku iz 2018. NINA KUDIŠ (bilj. 1), 267–268, bilješka 58. Kako naknadni okvir dijelom zaklanja naslikanu godinu, pretpostavljeno je da je riječ o 1706. godini, međutim, detaljnijim uvidom u sliku jasno se čita 1725. godina.
- ¹³ Slika je restaurirana prije petnaestak godina, nažalost bez popratne dokumentacije koja bi otkrila stanje umjetnine prije zahvata.
- ¹⁴ ANĐEO ZELENKA, Umjetničke slike iz stare crkve Marijina Uznesenja na Širokom Brijegu, u: *Sto godina nove crkve na Širokom Brijegu*, (ur. Ivo Čolak, Mostar), 2006., 281–282.
- ¹⁵ RADOSLAV TOMIĆ, Slike Gregorija Lazzarinija u Zadru, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 28, (2004.), 131–132; isti, La pittura in Dalmazia e in Istria intorno al 1700: i protagonisti e le loro opere, *Saggi e Memorie di storia dell’arte*, 30, (2006.), 308–309; VIŠNJA BRALIĆ (bilj. 1), 124–128; NINA KUDIŠ (bilj. 1), 226–228.
- ¹⁶ DAMIR TULIĆ – MARIO PINTARIĆ, Glavni oltar i svetište Glasovite Zborne crkve Uznesenja Marijina u Rijeci - donacija plemićke obitelji Orlando, *Umjetnine i naručitelji. Zbornik radova s Prvog skupa znanstvenog projekta ET TIBI DABO: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine, Rijeka, 17. i 18. studenoga 2017.* (u tisku)
- ¹⁷ Za bibliografiju i natpise te grbove na Tascinim slikama s Trsata vidjeti VIŠNJA BRALIĆ, *Barokno slikarstvo u sjevernojadranskoj Hrvatskoj – slikari, radionice i utjecaji*, doktorski rad, sv. II, Zagreb, 2012., kat. jed. 572, 581–592.
- ¹⁸ Državni arhivu u Rijeci (DARi), fond Magistarski sud Rijeka, kutija 360, oporuka bez numeracije. Oporuku je napisao riječki notar Giovanni Pietro Corsi. „Nel Nome di Dio Amen. L’anno della Umana Salute 1728 – Ind.e Rom.a sesta il giorno veramnete di Domenica che fù li 5. Settembre. Fatto nel suburbio della Città di Fiume, nel Palazzo dell’Illustrissimo Signor Giovanni Michele Androcha Libero Barone de Andros posto in Contrada Sagrad Pres.imus testamentum Ill.mi D. Michaelis Bar. de Androcha proprijis manibus in cubiculo inferiori sui habitationis mihi fuit consignatum coram testibus infrascriptis.
Jo. Josephus Brumatti S. C Vicarius, mppa (manu propria)
Christofforo Tascha fui presente alla consegna del presente testamento dal Ill. Sig. Michael de Androcha al Nobile Ecc.mo Sig. Vicario manu propria
Io Gio: Godefrido Titmon fui similmente presente al quanto di sopra mppa
Questo é il Testamento dell Illmo Sig. Giovanni Michele Androcha Libero Barone de Andros, scritto da me Notaro, e serato et sigilato alla presenza delli infrascritti Sig. Testimoni. Addi 6 settembre 1728.”
- Svjedoci su kanonici Giacomo de Vicho i Antonio Bontich, Antonio Benzoni, Giovanni Battista Rossi, Giovanni Giuseppe Cavalieri, Giuseppe Minolli i Francesco Summacampagna. Zahvaljujem kolegi Mariju Pintariću koji me je upozorio na ovaj dokument.

- ¹⁹ Giovanni Michele Androcha vilu je dao podići već krajem 17. stoljeća na uzvisini iznad sjevernog gradskog zida na mjestu gdje je posjedovao vinograd i maslinik. Prostor vile zabilježen je i na planu Rijeke iz 1726. koji je izradio inženjer Antuna Matija Weiss. Vila je nakon smrti Giovannija Michelea prešla u vlasništvo njegova sina Francesca Ignaza Androche, a od 1753. postala dio goleme imovine obitelji Orlando. Tijekom 19. i 20. stoljeća mijenjali su se brojni vlasnici i u konačnici 1926. u nju smjestio Državni arhiv u Rijeci. VANDA EKL, Zagrad-Pomerio, prilog historijskoj toponomastici Rijeke, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, Vol. 6-7 No. (1961-1962), 225.
- ²⁰ DARI, matične knjige Rijeke, mikrofilm br. 95, Liber Baptismorum B a 1 Februarij 1635 usque ad 31 Xbris 1674, Matrimoniorum a 21 Februarij 1635 - usque ad 28 Decemb: 1674., Confirmatorium ab anno 1632 usque ad annum 1645 Tom. 3.1., 275 (K4) 417.
- ²¹ Buduća će istraživanja pokazati jesu li Androche bili inicijalna Tascina veza za kvarnerski prostor te kakva je bila uloga Giovannija Michelea (Rijeka, 1640. – 1728.), oca Franza Ignaza Androche pri nabavi slike iz 1704. godine jer je na njoj obiteljski grb, no bez poblizjeg natpisa o darovatelju.
- ²² NINA KUDIŠ BURIĆ, Celebri Christophori Tasca pictoris Veneti – novi prijedlozi, *Tkivo kulture. Zbornik Franje Emanuela Hoška: u prigodi 65. obljetnice života*, (ur. Nela. V. Gašpar), Rijeka, 2006., 344–345.
- ²³ VIŠNJA BRALIĆ (bilj. 1) 126.
- ²⁴ GIOVANNI KOBLER (bilj. 9), 122–127.
- ²⁵ GIUSEPPE VIEZZOLI (bilj. 10), 118–120.
- ²⁶ NINA KUDIŠ BURIĆ – NENAD LABUS, *U kraljevskim stranama i pod Svetim Markom. Vizitacije u pulskoj biskupiji na austrijskom i mletačkom području godine 1658. i 1659.*, Rijeka, 2003., 48.
- ²⁷ GIOVANNI KOBLER (bilj. 9), 122–127.
- ²⁸ MARKO MEDVED, *Riječka crkva u razdoblju fašizma. Nastanak biskupije i prvi talijanski upravitelj*, Zagreb, 2015., 103.
- ²⁹ MARIO PINTARIĆ, Nepoznat inventar srušene crkve Svetog Roka, knjiga sažetaka znanstvenog skupa „Umjetnička baština ranog novog vijeka u Rijeci, Hrvatskom primorju i Istri: Nova istraživanja i spoznaje”, Rijeka, 7. lipnja 2018., 21. http://ffri.uniri.hr/files/vijesti/2017-2018/Knjiga_sazetaka-Umjetnicka_bastina-6_2018.pdf (pristupljeno 1. rujna 2019.)
- ³⁰ RADOSLAV TOMIĆ, *Slikar Giovanni Battista Augusti Pitteri u Dalmaciji*, Zagreb, 2002.
- ³¹ ELENA FAVARO, *L'Arte dei pittori in Venezia e i suoi statuti*, Firenze, 1975., 156, 159, 226.
- ³² BOJAN GOJA, Doprinos opusu Giovannija Battiste Augustija Pitterija, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 30, (2006.), 125–126.
- ³³ BOJAN GOJA (bilj. 32), 126.
- ³⁴ RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 30), 25–27.
- ³⁵ ANTONIO MARIA ZANETTI (1733.) *Descrizione di tutte le pubbliche pitture della Città di Venezia e Isole circovicine: O sia Rinnovazione delle Ricche Minere di Marco Boschini, Colla aggiunta di tutte le opere, che uscirono dal 1674. sino al presente 1733. con un compendio delle vite, e maniere de' principali pittori.* Offerta All'Illustrissimo Signore Antonio Maria Zanetti Q:m Girolamo. In Venezia MDCCXXXIII. Presso Pietro Bassaglia a S. Bartolommeo, al segno della Salamandra., 407–408.
- „Evvi poi sopra gl'Altari un gran fregio con molti quadri, che contengono la vita di San Filippo Benicio Fondator de' Serviti. Principando dalla parte sinistra il primo vicino al coro é di Giovambatista Piazzetta. Il secondo di Gio: Segalla. Il terzo di Giulio Parmigiano. Due dalle parti dell'orologio sono di Giacomo Ganassoni. Il quarto é di Silvestro Maniago. Il quinto é del sudetto Ganassoni. Il sesto di Giulio Parmigiano. Gl'altri due che seguono sono di Cesare Ferrari.
- Dall'altra parte il primo é del Ganassoni. Il secondo di Giulio Parmigiano. Il terzo é di Gioseppe Camerata. Il quarto del Cav. bambini. Il quinto dell'Ab. D. Bartolommeo Ruberti. Il sesto di Silvestro Maniago. Il settimo é di Gioseppe Valeriani come pure le due vicine statue a chiarooscuro. Lottavo é di Giovambatista Pitteri insieme colle statue.”
- ³⁶ ALVISE ZORZI, *Venezia scomparsa*, Milano, 2001., 234–244.
- ³⁷ Dimenzije slike iznose 285 x 465 cm.
- ³⁸ ETTORE MERKL, La Crocifissione di Giambattista Tiepolo e il Battesimo di Cristo di Francesco Trevisani nel Duomo di San Martino di Burano. Considerazioni storico-artistiche sulla committenza di una famiglia di farmacisti dell'isola veneziana, u: *L'attenzione e la critica. Sritti di storia dell'arte in memoria di Terisio Pignatti*, (ur. Maria Agnese Chiari Moretto Wiel, Augusto Gentili), Padova, 2008., 253–258.
- ³⁹ ETTORE MERKEL (bilj. 38), 257. Autor smatra da je natpis na slici dodan u 19. stoljeću te da je stvarni donator portretiran na slici arhiđakon Torcella i Burana, don Giovanni Ferrazzi, koji je preminuo 1727. godine.
- ⁴⁰ ANTONIO ALISI [Italo Senio], *La Chiesa ed il Convento di S. Anna in Capodistria: un museo d'arte*, Capodistria, 1910., 28.
- ⁴¹ TOMAŽ BREJC, *Slikarstvo od 15. do 19. stoeletja na Slovenski obali. Topografsko gradivo*, Koper, 1983., 136. Dimenzije slike prema Brejcu iznose 130 x 60 cm.
- ⁴² ALBERTO CRAIEVICH, u: *Istria. Città maggiori Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento*, ur. Giuseppe Pavanello, Maria Walcher, Trieste, 1999., kat. jed. 70.
- ⁴³ RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 30), 56–57.
- ⁴⁴ GIOVANNI RADOSSI, *Monumenta heraldica Iustinopolitana*, Rovigno-Trieste, 2003., 357.; *Stemmario veneziano Orsini De Marzo*, (ur. Niccolò De Marzo), Milano, 2007., 161, 298–299.
- ⁴⁵ RADOSLAV TOMIĆ, Slikarstvo Zadarske nadbiskupije od kraja XV. do XX. stoljeća, u: *Slikarstvo, Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije*, (ur. Nikola Jakšić), Zadar, 2006., 52, 306–307. Pitterijev potpis nalazi se na ceduljici koja viri iz otvorene knjige svetog Jeronima. „Comissione/ Ilmo et Eccellmo/ IERONIMI/ QVERINI/ Pro:ris Gen:lis/ Dalmatie et Albanie/- Joannes Baptista/ Augusti Pitteri pinxit./ 1742.”
- ⁴⁶ RADOSLAV TOMIĆ, *Kiparstvo II, Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije*, Zadar, 2008., 164–165. U kartuši na predeli je natpis: „HIERONYMVS QVIRINVS/ PROCONSVL/ IN OBSEQVIVM MATS. SANCTISSIMAE/ AERE PROPRIO”.
- ⁴⁷ Zahvaljujem kolegama Ruggeru Rugolu i Massimu Favilli na ovoj informaciji.

- ⁴⁸ ETTORE MERKEL, Il mecenatismo ed il collezionismo aristico dei Querini Stampalia dalle origini al Settecento, u: *I Querini Stampalia. Un ritratto di famiglia nel settecento veneziano*, (ur. Giorgio Busetto, Madile Gambier), Venezia, 1987., 150, 173.
- ⁴⁹ ROBERTO ZAGO, DOMENICA VIOLA CARINI VENTURINI, Albero genealogico e cursus honorum, u: *I Querini Stampalia. Un ritratto di famiglia nel settecento veneziano*, (ur. Giorgio Busetto, Madile Gambier), Venezia, 1987., 233–235.
- ⁵⁰ CARLO GOZZI, (Memorie inutili, 1797.) MEMORIE INUTILI DELLA VITA DI CARLO GOZZI SCRITTE DA LUI MEDESIMO E PUBBLICATE PER UMILTÀ. PARTE PRIMA. IN VENEZIA DALLA STAMPERIA PALASE MDCCXCVII., 39, „L'arrivo all'imbarco del Provveditore Generale fra lo strepito degli strumenti, e delle cannonate, mi scosse da miei piccioli pensieri, e mi sorprese. Questo Cavaliere ch'io aveva prima ben dieci volte visitato al di lui palagio m'aveva sempre accolto scherzevole, e con quella affabilità, e quella dolcezza confidenziale ch'è propria quasi in tutti i veneti Patrizi, giunse all'imbarco colle vesti, colle scarpe, e col cappello cremesi, con un'aspetto sostenutissimo a me nuovo, e con una fiera nel volto notabile.”
- ⁵¹ CARLO FEDERICO BIANCHI, *Zara Cristiana*, Zara, 1877., 406–407.
- ⁵² Manuale cantus coralium (1710.) MANUALE CANTUS CHORALIS SIVE PROCESSIONALE FF. Minorum S. Francisci Conventualium, usui Omnium in Choro & Altari divinum Officium cantu persolventium, NISSAE, Typis Josephi Schlogel Nissae, Anno MDCCX, 105.
- Hymnus ad B. Virginem tempore Pestis
Stella coeli extirpavit,
Que lactavit Dominum,
Mortis pestem, quam plantavit
Primus Parens hominum.
Ipsa Stella nunc dignetur,
Sidera compescere,
Quorum bella plebem caedunt
Diro mortis ulcere.
O piissima Stella maris
A peste succurre nobis:
**Audi nos Domina, nam Filius tuus
Nihil negans te honorat,
Salva nos IESU, pro quibus
Virgo Mater te orat.**
- ⁵³ CARLO GOZZI (bilj. 50), 80, „Ho seguito il nostro Provveditore Generale per mare, e per terra alla visita delle fortezze terrestri, e litorali. Nelle occasioni di pestilenza, suffumeggiavi tre o quattro volte il giorno in un crivello, con danno notabile delle mie camicie, e de' miei manicini, le molte, e frequenti lettere che giugnevano da villaggi infetti dirette al Provveditor Generale che si fidava della mia accuratezza in quell'ufficio di fumo.”
- ⁵⁴ IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ, Prilog poznavanju slikarskog opusa Giovannija Battiste Augustija Pitterija, *Peristil*, 47, (2004.), 87–88.
- ⁵⁵ RADOSLAV TOMIĆ, Dopune slikarstvu u Dalmaciji (Baldassare D'Anna, Antonio Bellucci, Antonio Grapinelli, Giovanni Battista Augusti Pitteri, Giovanni Carlo Bevilacqua), *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 29, (2015.), 185., bilješka 14.
- ⁵⁶ Dimenzije slike iznose 80 x 60 cm. Zahvaljujem Biljani Bojić iz Muzeja grada Umaga na informacijama glede portreta te na ustupljenoj fotografiji. Slika je restaurirana 2006. godine, a objavljena je kao djelo nepoznatog majstora s kraja 18. stoljeća. BRANKA MILOŠEVIĆ, BILJANA PETROVIĆ MARKEŽIĆ, *Savudrija, putovanje u prošlost*, Umag, 2012., 36–37.
- ⁵⁷ Na jednostavnom pročelju zaključenom preslicom postavljen je Fondin grb pod biskupskim šeširom. Ispod je kamena ploča s natpisom „D. O. M./ IN D: HIERONYMI/ ECCLAE DOCTORIS/ HONOREM/ AEDICVLAM HANC/ HIERONYMVS/ FONDA/ EPVS TRAGVRIEN:/ OLIM NONEN/ A FVNDAMENTIS/ EREXIT/ AN: DO: MDCCXLVI”. Pod ovim natpisom dodan je i onaj o obnovi kapele iz 1825. godine.
- ⁵⁸ LOVORKA ČORALIĆ, Koparski svećenik Jeronim Fonda (1686. – 1754.) – ninski i trogirski biskup, *Acta Histriae*, 9, (2001.), 344–356.
- ⁵⁹ VLASTA ZAJEC, Kip sv. Jeronima u Valici, u: *Umjetnički dodiri dviju jadranskih obala u 17. i 18. stoljeću*, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 21. i 22. studenog 2003. godine u Splitu*, (ur. Vladimir Marković i Ivana Prijatelj-Pavičić), Split, 2007., 109–119; DAMIR TULIĆ, u: Predrag Marković, Ivan Matječić, Damir Tulić, *Kiparstvo 2, Umjetnička baština istarske crkve*, Pula-Pola, 2017., 306–309. kat. jed. 98.
- ⁶⁰ Za Artura Schneidera slika predstavlja svetog Franju Paulskog te je djelo mletačkog slikara s početka 18. stoljeća., dok Višnja Bralić smatra kako je na slici prikazana Bogorodica s Djetetom i sv. Jakov Stariji te je prepoznaje kao djelo nepoznatog majstora iz druge polovice 18. stoljeća. ARTUR SCHNEIDER, Popisivanje, naučno proučavanje i fotografijsko snimanje umjetničkih spomenika u Hrvatskom Primorju 1936., *Ljetopis JAZU* 50 za god. 1936/1937, (1938.), 211.; VIŠNJA BRALIĆ, *Barokno slikarstvo u sjevernojadranskoj Hrvatskoj*, sv. 2, Zagreb, 2012., kat. jed. 4. Dimenzije slike iznose 280 x 150 cm.
- ⁶¹ MATIJA MAŽIĆ, Historičke crkvene starine u Bakru, *Primorske novine*, Uskrs 1937., (1937.), 5. Zbog preuređenja župne kuće, na duže je vrijeme nedostupan župni arhiv u Bakru. U biskupskom arhivu u Senju, oskudno su sačuvane vizitacije koje bi mogle pomoći u rasvjetljavanju okolnosti nastanka ovog djela. Senjsko-modruški biskup Pio Manzador pri vizitaciji Bakra 1764. napominje kako je crkva Gospe od Porta restaurirana 1753. što bi se slagalo s izgledom drvenih atektonskih oltara u njoj. Koristim se prilikom kako bih zahvalio na pomoći i susretljivosti voditeljici Sakralne baštine u Senju, gospođi Mileni Rogić pri konzultaciji predmetnog arhiva.
- ⁶² Dok se slika ne restaurira, teško je preciznije govoriti o ikonografiji jer je gotovo cijeli donji dio slike s prikazom svetca nečitak zbog zamućenog i potamnjenog laka. Valja napomenuti kako je platno nestručno popravljano te dijelom preslikano što dodatno otežava interpretaciju. Ne treba isključiti ni mogućnost da slika ne pripada izvornom inventaru crkve iz sredine 18. stoljeća.
- ⁶³ RADOSLAV TOMIĆ, Crtice o slikama u Šibeniku, Murteru i Marini, *Kvartal*, VII, 1-2, (2011.), 73–74.